

احمد توکلی خطاب به رؤسای سه قوه و نمایندگان مجلس

در مولدسازی از حریصان دولت به عاقلان دولت پناه ببرید

احمد توکلی در نامه‌ای سرگشاده به رؤسای قوای سه‌گانه و نمایندگان مجلس درباره مولدسازی هشدار داد. در متن این نامه که در اختیار «شرق» قرار گرفته، آمده است: «در لایحه برنامه هفتم، احکامی آورده‌اند که بی قانونی شود.

سه‌شنبه ۲۷ تیر ۱۴۰۲ • ۲۹ ذی‌الحجه ۱۴۴۴ • ۱۸ جولای ۲۰۲۳ • سال بیستم • شماره ۴۶۰۴ • ۱۲ صفحه • ۱۵۰۰ تومان

سرمقاله

مروری بر قیام ۳۰ تیر

کوروش احمدی

دیپلمات پیشین

۳۰ تیر امسال هفتادویکمین سالگرد واقعه‌ای مهم در تاریخ معاصر ایران است که به «قیام ۳۰ تیر» شهرت یافته است. نسل کنونی به‌ویژه جوانان به دلیل محدودیت‌ها به اضافه شیفتگی‌ها و کینه‌توزی‌ها آگاهی چندان‌ی از تاریخ معاصر کشور ندارند و در سال‌های اخیر نیز نوعی تاریخ‌نگاری زرد با هدف پیشبرد مصالح سیاسی روز مزید بر علت شده است. در نتیجه، شناخت اندک از گذشته راه آینده را نامحوارت کرده است. قیام ۳۰ تیر زمانی رقم خورد که در پی انتخابات دوره هفدهم مجلس، مصدق، نخست‌وزیر، در ۲۶ تیر به دربار رفت تا درباره ترکیب کابینه با شاه مشورت کند. به طور سنتی وزیر جنگ سه‌هم شاه شمرده می‌شد و او در تعیین چند وزیر کلیدی دیگر نیز اعمال نفوذ می‌کرد؛ هر چند قانون اساسی چنین حقی به او ن داده بود. مصدق خواستار آن شد که خود عهده‌دار وزارت جنگ شود. واکنش شاه این بود که در این صورت کاری ندارد و باید جمدانش را ببندد و از کشور برود. مصدق گفت اگر پیشنهادش پذیرفته نشود، استعفا می‌دهد. شاه تا هشت شب مهلت خواست و چون خبری از دربار نرسید، مصدق بدون اطلاع هیئت دولت و مجلس و بدون ارسال پیامی برای مردم استعفا داد.^۱ اصرار مصدق به کنترل ارتش دو دلیل داشت: دلیل نخست این بود که از دوره رضاشاه معمول بود که فرماندهان لشکرها به همراه فرمانداران نقشی عمده در تعیین نمایندگان مجلس مطابق فهرست ابلاغی از دربار داشتند. بعد از شهریور ۱۳۲۰ و روی‌کار آمدن نخست‌وزیران اغلب باهمسو با دربار، نقش نظامیان در انتخابات، غیر از تهران و چند شهر بزرگ، اهمیت بیشتری یافت. مشخصاً در انتخابات دوره هفدهم که از سوی دولت مصدق برگزار شد، گزارش‌های زیادی از مداخلات نظامیان در انتخابات منتشر شده بود. به‌علاوه مصدق از طریق «گروه افسران ناسیونالیست» در جریان کار ارتش، از جمله فساد اداری و مالی بود. مصدق همچنین در پی آن بود که مطابق قانون اساسی و قانون انتخابات، دخالت ارتش در سیاست را که در دهه ۱۳۲۰ و نخست‌وزیری تیمسار رزم‌آرا اوج گرفته بود، متوقف کند.^۲

دلیل دوم ریشه در پایبندی مصدق به آرمان‌های سیاسی انقلاب مشروطه داشت. مصدق با توجه به شناختی که از دیگر ممالک مشروطه، به‌ویژه انگلیس داشت و آن را بهترین مدل برای مشروطه در ایران می‌دانست، معتقد به ضرورت «کنترل دموکراتیک بر نیروهای مسلح» بود. از نظر او هدف اصلی مشروطیت سلب خودسری و خودکامگی از شخص شاه و تبدیل مجلس و دولت برآمده از آن به مرکز ثقل سیاست در کشور بود. به باور او شاهی که مطابق اصل ۴۴ قانون اساسی از مسئولیت برآ بود، مقامی موروثی و مادام‌العمر داشت، در برابر مجلس و مردم پاسخگو نبود و مطابق اصل ۴۵ فرمان شاه بدون موافقت وزیر مربوطه اجراشدنی نبود، مانند دیگر ممالک مشروطه نمی‌بایست و نمی‌توانست کنترل ارتش را در دست داشته باشد. او بر مبنای سایر اصول و روح قانون اساسی خصلتی تشریفاتی برای اصول ۵۰ و ۵۱ قانون اساسی مشروطه قائل بود که «فرمانفرمای کل قشون» و «اعلام جنگ و صلح» را متعلق به شاه می‌شمرد و این اصول را مقید به اصول ۴۵ و ۵۶ (نیاز به مجوز مجلس برای هرگونه هزینه) می‌دانست و مشابه اصل ۴۶ قانون اساسی که مطابق آن «عزل و نصب وزرا به موجب فرمان همایون پادشاه است»، می‌شمرد. به بیان مصدق «قانون اساسی دارای اصولی است که باید آنها را با هم تطبیق کرد و از مجموع‌شان درک معنا نمود». او معتقد بود اگر شاه می‌توانست تمام این کارها (فرماندهی قشون، اعلام جنگ و صلح) را بکند، مشروطیت لزومی نداشت و وجود مجلسین زائد بود. به‌علاوه فصل «قشون» در قانون اساسی (اصول ۱۰۴ تا ۱۰۷) نیز کاملاً دست مجلس را برای اداره قشون از طریق وضع قانون باز گذاشته بود. بر پایه همین اصول، مجلس در ۵ بهمن ۱۳۰۲ فرماندهی کل قوا را از احمدشاه به رضا خان سردارسیه منتقل کرده بود.^۳

با کنارگیری مصدق، شاه تصمیم گرفت برای قوام‌السلطنه از مجلس رای تمایلی بگیرد. در مقابل، فرداکیسون ۳۰ تفره جبهه ملی کوشید تا کسی غیر از قوام را نامزد نخست‌وزیری کند؛ اما کمی داوطلب نشد. نطق قوام که در آن مخالفان را به «محاکم انقلابی» تهدید کرده و از «عوام‌فریبی در امور سیاسی و ربا و سالیوس در مسائل مذهبی» ابراز انزجار کرده بود، مزید بر علت شد و موجب تحرک آیت‌الله کاشانی و دعوت او از مردم برای مقاومت شد. عقب‌نشینی قوام با قبول دادن نیمنی از بست‌های کابینه به کاشانی و رفتن وزیر دربار به خانه کاشانی مؤثر نیفتاد و او تهدید کرد که اگر مصدق برنگردد «توپخانه انقلاب را متوجه دربار خواهیم کرد». در این فاصله بازار و طرفداران مصدق در مجلس و جراید از شوک اولیه خارج شدند و دست به اقدام زدند. اعتصابات گسترده از ۲۹ تیر شروع شد و پلیس و ارتش به ترتیب در ۲۹ و ۳۰ تیر به مقابله با نظرات کنندگان پرداختند. با بالاگرفتن درگیری‌ها و کشته‌شدن ده‌ها نفر، نمایندگان جبهه ملی ساعت سه بعدازظهر با شاه ملاقات کردند و خواستار برگشت مصدق به کار شدند. شاه نیز که از اعلام جهاد آیت‌الله کاشانی و گزارش‌های مبنی بر تمرد در ارتشش به‌ویژه نیروی هوایی^۲ و بهره‌برداری حزب توده نگران بود و اخبار شهرستان‌ها نیز به او می‌رسید، با گرفتن ای قول از جبهه ملی که او را به خاطر ۳۰ تیر مورد انتقاد قرار ندهند، دستور اعلام استعفا قوام را داد.^۴ ادامه در صفحه ۵

روزنامه شرق

سه‌شنبه ۲۷ تیر ۱۴۰۲ • ۲۹ ذی‌الحجه ۱۴۴۴ • ۱۸ جولای ۲۰۲۳ • سال بیستم • شماره ۴۶۰۴ • ۱۲ صفحه • ۱۵۰۰ تومان

پیام تشکر رهبر انقلاب به مناسبت قهرمانی تیم ملی والیبال جوانان در جهان

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در پیامی از تیم ملی والیبال جوانان جمهوری اسلامی ایران به مناسبت قهرمانی در جهان تقدیر کردند. متن پیام رهبر انقلاب اسلامی به این شرح است:
بسمه تعالی، جوانان عزیز قهرمان والیبال، دل ملت ایران را با بازی خوب خود شاد کردید. از همه شما متشکرم.

صفحه ۲

«شرق» از سفر غیرمنتظره وزیر خارجه عمان برای پیشبرد مذاکرات احتمالی ایران و آمریکا در مورد برجام و آزادی زندانیان دوتابعیتی گزارش می‌دهد

مسافری برای توافق

گزارش تیتربک را در صفحه ۲ بخوانید

ناصر خسرو بدون خانه کودک

شهرداری پد دنبال ساختمان خانه کودک در یکی از محله‌های آسیب‌پذیر پایتخت

خبر

محسنی اژه‌ای در نشست شورای عالی قوه قضائیه:

همه در برابر قانون برابر هستند

رئیس قوه قضائیه گفت: اجرای قانون به نفع همه است؛ باید به قانون عمل کنیم و خوب بفهمیم و خوب آن را پیاده سازیم و نگران نباشیم چه کسی خوشش می‌آید یا بدش می‌آید. همه در برابر قانون برابر هستند. حجت‌الاسلام محسنی‌اژه‌ای دیروز در سخنانی در نشست شورای عالی قوه قضائیه با اشاره به در پیش بودن ایام حزن‌انگیز ماه محرم و شهادت سرور و سالار شهیدان حضرت ابا عبدالله الحسین(ع) و فرزندان و یاران باوفای ایشان، اظهار کرد: با فرارسیدن ماه محرم بر همه دل‌های پاک، حُرَن مستولی

یادداشت

صدایی که همچنان شنیده نمی‌شود

حسین حقگو

کارشناس اقتصادی

«آنچه برای دولت مهم است، سفره مردم، مبارزه با فساد و حکمرانی صحیح و عادلانه در بازار است که مستقیم با معیشت مردم ارتباط دارد.»

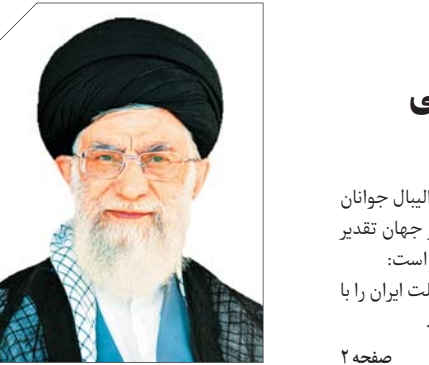
۱- عبارات فوق بخشی از استدلال‌های نماینده دولت هنگام دفاع از دو فوریت لایحه تشکیل «وزارت بازرگانی» است؛ استدلال‌هایی که حتی با نگاهی سرسری به تجارب تاریخی همین سرزمین نیز نسبیتی با اقدام دولت در افزودن یک وزارتخانه دیگر (وزارت بازرگانی) به انبوه وزارتخانه‌ها و نهادها و سازمان‌های ناکارآمد دولتی و حاکمیتی موجود ندارد. دهه ۴۰ را بحق دهه طلایی توسعه صنعتی ایران می‌دانند؛ دهه‌ای که سیاست مشخص و در زمان خود معقول و منسجم صنعتی (جایگزینی واردات) در کنار نهادهای بوروکراتیک قدرتمند (وزارت اقتصاد-حاصل ادغام وزارت بازرگانی و صنایع و معادن-سازمان برنامه و بانک مرکزی) و مدیرانی توانمند (عالیخانن و اصفا و یگانه و...) سه ضلع اصلی آن را تشکیل می‌داد. در تقابل با این سه ضلع آنچه به این عصر طلایی خاتمه داد، سه ضلع دیگر و اوایل دهه ۵۰ بود: درهم‌ریختگی سیاست صنعتی، ضعیف‌شدن دستگاه‌های بوروکراتیک پیش‌برنده توسعه (وزارت اقتصاد و سازمان برنامه و بانک مرکزی) و مدیرانی کم‌توان و تابع قدرت. دراین‌میان البته باید به عوامل مهمی مانند ضعف اراده سیاسی، رقابت‌ها و تضادهای درون ساختار قدرت و مخالفت دولت‌های خارجی با روند توسعه‌ای ایران نیز اشاره کرد. جرایب این شکست را می‌توان در گزارش تحلیلی منتشرشده در همان دوران یعنی در

می‌شود و همه خوبی‌ها و فضیلت‌ها نظیر ایثار، اخلاص، شجاعت، استقامت و شهادت، تجلی خاص پیدا می‌کند. در ایران اسلامی نیز یا فرارسیدن ایام محرم شاهد جوشش غیرت دینی اقشار مختلف مردمی هستیم و این همه به برکت خون مطهر حضرت سیدالشهدا است. رئیس دستگاه قضا در ادامه با بیان اینکه سرلوحه کار قوه قضائیه، قانون‌مداری است، گفت: قوه قضائیه هم باید خودش ملتزم به قانون باشد و هم همه تلاشش را مصروف دارد تا قانون در کشور حاکم باشد. قانون باید فصل‌الخطاب باشد؛ عدالت جز با برقراری قانون حکمفرما نمی‌شود. قانون‌مداری و احترام به قانون

نشانه شخصیت افراد و مرتقی بودن جامعه است. اگر قانون در جامعه حاکم باشد، استقرار آرامش و زیست مسالمت‌آمیز نیز در جامعه تسهیل می‌شود. اگر فردی به قانون احترام نگذارد، ممکن است روحیه دیکتاتوری در او ایجاد شود. مطهر حضرت سیدالشهدا است. اجرای قانون به نفع همه جامعه است. ما باید به قانون عمل کنیم و از ملامت ملامت‌کنندگان نگران نباشیم. باید قانون را خوب بفهمیم و خوب پیاده سازیم و نگران نباشیم چه کسی خوشش می‌آید یا بدش می‌آید. به این نکته نیز باید اهتمام داشته باشیم که همه در برابر قانون برابر هستند.

سرمقاله

اوایل دهه ۵۰ از شدت‌گیری بحران اقتصادی مشاهده کرد؛ گزارش‌ی که متأسفانه از سوی حکومت جدی گرفته نشد و حتی مورد نفی و انکار قرار گرفت. در آن گزارش هشدار داده شده بود «چنانچه روند نابربری‌ها و عدم تعادل‌های چند سال گذشته ادامه پیدا کند، در چند سال دیگر، مسلماً یک انفجار اجتماعی و سیاسی در ایران به وجود خواهد آمد»؛ امری که چند سال بعد واقع شد. در آن گزارش هشداردهنده راه جلوگیری از این انفجار اجتماعی «رشد دگرگونی وظایف و ساخت‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی» عنوان شده و با اشاره به افزایش شدید شکاف طبقاتی که مانع اجرای هر برنامه توسعه‌ای است، گفته شده بود «ایجاد یک فرایند رشد ملی، نیازمند مشارکت مردم در تعیین سرنوشت سیاسی و اقتصادی و اجتماعی‌شان است و بدون ایجاد مراکز قدرت اقتصادی، سیاسی و اجتماعی مستقل از دولت مرکزی» این مهم محقق نمی‌شود؛ اما واکنش محمدرضا پهلوی به این گزارش چنین بود: «اینها چیست؟ این حرف‌ها چیست؟ این مطالب شدید شکاف طبقاتی که مانع اجرای هر نشسته‌اند و این مطالب مزخرف را می‌گویند راجع به این مملکت...» (داستان توسعه در ایران، دفتر نخست، گروه مهندسی خرد، ۱۳۹۷). ۲- اکنون نیز به نظر در حال تکرار تاریخ هستیم. درحالی‌که به اعتقاد اکثر قاطع کارشناسان و نهادهای تحقیقی و پژوهشی مستقل و حتی «مرکز پژوهش‌های مجلس» به‌عنوان نهاد فکری قوه مقننه احیای دوباره «وزارت بازرگانی» نه‌فقط دردی از ایرچالش و «تورم» و بهبود زندگی مردم و «مبارزه با فساد» و... آن‌چنان‌که دولت و نمایندگان طرفدار احیای وزارت بازرگانی مدعی آن‌اند- درمان نمی‌کند؛ بلکه حتی به دلایلی که در این تحلیل آمده (ابهام در زنجیره تأمین و تولید و تجارت و پراکندگی در نظام تصمیم‌گیری حوزه بازرگانی تا افزایش بوروکراسی و هم‌پوشانی وظایف وزارتخانه‌آتی با وزارتخانه‌های صمت و کشاورزی و...) به ناکارآمدی‌ها و فسادها و... دامن هم می‌زند (اظهار نظر کارشناسی ادامه در صفحه ۵

هنرمندان برای ساماندهی دست‌فروشان تئاتر شهر قدرانی کردند؛ فروشندگان خیابانی با نگرانی ابران‌نارضایتی کردند

شأن هنر یا جیب خالی دست‌فروشان؟

گفت‌وگو با محمود زنده‌رودی

هنرمند ایرانی ساکن فرانسه

کسی به جز برادرم آغازگر مکتب سقاخانه نیست

گفت‌وگو با سقاخان

قهرمانی خاص جوانان والیبال ایران در جهان

گفت‌وگو با سقاخان

یادداشت

معجزه‌های کوچک احمدرضا

فریدون عموزاده خلیلی

«من به پدرم نقاشی یاد دادم. روی دیوار دانه‌های باران را نقاشی کردم، باران بارید.

در چمنزار روی دیوار، یک گل یخ نقاشی کردم تا هوای کوچه همیشه خنک باشد. اما من هنوز کودک بودم...»

احمدرضا هنوز کودک بود، حتی در ۸۳سالگی‌اش. این را در ساعت پنج بعدازظهر روز یکشنبه‌ای باور کردم که پس‌فردایش غمگین‌ترین سه‌شنبه کودکان هفت، هشت ساله بود، کودکان ۴۰، ۳۰ ساله، حتی کودکان ۷۰، ۶۰ساله که ما باشیم.

من زنگ زدم، نه دروغ چرا احمدرضا زنگ زد، جمعه بود یا شنبه، سه، چهار روز قبل از آن سه‌شنبه غم‌انگیز. با همان حال و روزش و صدایی درهم‌پیچیده از درد، اندوه، خستگی و بی‌نفسی. به رسم همیشه حال و احوال کرد: از کارم پرسید، از چلچراغ، از سعید، از پسرهایم، حتی از ریاضیات. با همان نفس‌های خسته و تُن صدایی که هنوز ته‌ماننده‌ای از «میهمانی طولانی غمگین» را با خود داشت: «حالا چی ژوزه؟ حالا چی، هی تو! تو که بی‌نامی و بقیه رو دست می‌ندازی، تو که شعر می‌نویسی، عاشق میشی، شُکوه می‌کنی، حالا چی ژوزه؟ شب سرد شده...»

باید احمدرضا را می‌دیدم. فردا یکشنبه بود. «روز بعد یکشنبه بود». دو گنجشک در قفس بودند، با هم بودند اما تنها بودند. گنجشک‌ها از من خواستند روی دیوار سفید همسایه یک جاده بکشم با درخت‌های فراوان...»

باید می‌رفتم. ساعت پنج عصر بود یا پنج‌ونیم که رسیدم. عادت داشتم همیشه احمدرضا را در همان پذیرایی بینم، نشسته پشت به کتابخانه و زیر نور ملایمی که از پنجره سمت چپش می‌تابید... حالا اما نبود احمدرضا. دلم آشکارا فرو ریخت. لابد ماهور و خانمش هوار دلم را حس کردند که گفتند: تو اتاقه. تو اتاق بود، بله تو اتاق بود، احمدرضا تو اتاق بود و نمی‌شد تو وقتی نگاهش می‌کنی گریه نکنی. من اما نباید آنجا گریه می‌کردم. فقط باید نگاهش می‌کردم، نگاهش کردم، نگاهش کردم، نگاهش کردم. یک تخته‌شاسی نقاشی روی تختش داشت، با چند برگ کاغذ سفید روی تخته. چشم‌هایش را برگرداند، مرا دید. گفت: «عموزاده، عموزاده، عموزاده...» سه بار گفت. گفتم: چانم؟ منتظر بودم چیزی بخواهد. هیچ چیز نخواست. مثل همه عمرش که هیچ وقت، هیچ تحلیلی سهم بسیار اندکی در افزایش قیمت‌ها دارند و سوابق تاریخی متعدد نیز نشان می‌دهد اقدامات و سیاست‌های قیمت‌گذاری دستوری با ناامن‌کردن فضای کسب‌وکار و کاهش سرمایه‌گذاری، تولید را زمین‌گیر و بر وحاتم اوضاع می‌افزاید. ۳- در سال ۱۳۵۶ البته سعی شد این ضرورت‌ها نظیر «مشارکت افراد جامعه در امور مملکتی، گسترش مشارکت و نظارت مردم در مسئله قیمت‌گذاری و تصمیم‌گیری و...» در برنامه ششم عمرانی لحاظ شود که گفت: الان چی؟ گفتم: زیر چایه، با عکس احمدرضا آمدی. گفت: رو چه حسایی؟ نفهمیدم. خانمش گفت: می‌که رو چه حسایی؟

ادامه در صفحه ۵

برادر گرمی جناب آقای محمد دارابی

درگذشت نابنگام فرزند برومردتان را مصمیمانه تسلیت

می‌گوییم.از خداوند سبحان برای آن مرحوم علو درجات و

برای جناب‌عالی و سایر بامزندگان صبر آرزو مندیم.

مهدی رحمانیان، حسین عبدالهیان غلامحسین جلالی، ابوالفضل سلطانی